

Туха У. І.,

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ЖАНРОВІ ІГРИ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ТВОРІ

Стаття присвячена жанровим іграм у літературі постмодернізму. Розглядається поняття «жанр», особливості його функціонування та модифікації, трансформаційні жанрові процеси в постмодерністському творі.
Ключові слова: постмодернізм, жанр, гра, жанрові ігри, колаж.

Статья посвящена жанровым играм в литературе постмодернизма. Рассматривается понятие «жанр», особенности его функционирования и модификации, трансформационные жанровые процессы в постмодернистском произведении.

Ключевые слова: постмодернизм, жанр, игра, жанровые игры, коллаж.

The article dwells on genre games in postmodern literature. The notion of genre, its functioning, modifications and genre transformation processes are analyzed.

Key words: postmodernism, genre, game, collage, genre games.

Проблема генезису літературних жанрів сягає античних часів. Перші спроби осмислити родо-жанрову організацію літератури належать Платону та Аристотелю. Запропонована ними триєдина родова класифікація (епос, лірика, драма) заклала основи тлумачення жанрів літератури. З плином часу жанри неодноразово ставали предметом дослідження в працях А. Фаулера, М. Тернера, Ж. Шефера, М. Бахтіна, Ю. Тиньянова, Л. Чернець, Т. Бовсунівської та ін.

До ХХ століття інтерес науковців був прикутий до усталених канонічних жанрових ознак, а саме: сюжетність, форма розповіді, спосіб зображення дійсності, позиція літературного об'єкта / суб'єкта. Змінні ознаки жанру, такі як жанрова діалогічність, композиційний паралелізм, жанрові переродження або не досліджувались, або заперечувались. На сучасному етапі розвитку жанрології традиційна жанрова ієрархія часів Платона та Аристотеля видозмінюється, оскільки твори сучасної літератури тяжіють до поліжанрової структури і до уваги беруться різноманітні жанрові утворення та чисельні модифікаційні форми.

Наукові думки в жанрології щодо літератури постмодерну є досить полярними. З одного боку, заперечується саме поняття «літературний жанр» стосовно літератури ХХ століття (М. Бланшо, Ж. Дерріда). З іншого боку, передовим вважається осмислення жанрів М. Бахтіним як «провідних героїв» літературного процесу [1, с. 314].

Канонічна інтерпретація жанрів в умовах постмодернізму більше не в змозі визначити жанрову сутність постмодерністських творів. Нові жанрологічні схеми – метажанр, архіжанр (за Ж. Женетом «Вступ до архітексту»), жанрова модифікація і трансформація (за Дж. Фроу, А. Фаулером) набувають статусу альтернативних категорій сучасної жанрології [3, с. 20].

А. Фаулер порушує аристотелівський підхід, заснований на аксонометрії, та визнає трансформативність і комбінаторику провідними принципами сучасного тлумачення жанрів. Постмодерністські теоретики запозичили його концепцію «включеного жанру» [7, с. 233], адже в царині постмодерну вже неможливо знайти текст без включених різноманітних жанрових форм. Жанрові структури – це завжди проекція форм позахудожнього соціокультурного існування на художню естетику. Композиційна структура творів, що визначає їхню жанрову належність, відображає передусім структуру позалітературних явищ. Тому й не дивно, що в контексті доби постмодерну, котра виявила інтерес до інтертекстуальності, колажу, гри, фрагментарності, говорять про еволюцію жанрових форм [6, с. 49].

Мета статті – розкрити структурно-функційні жанрові механізми у формуванні парадигми ігрових жанрових трансформацій.

Для досягнення поставленої мети слід розв'язати такі завдання:

- 1) окреслити зміст поняття «жанр» й особливості його функціонування у літературі постмодернізму;
- 2) виділити жанрові трансформаційні процеси в постмодерністському творі;
- 3) дослідити ігрову сутність жанрових трансформаційних процесів постмодерністського тексту.

У літературі кінця ХХ початку ХХІ століть відбувається канонізація нових тем та жанрів, які дотепер вважали маргінальними. Традиційно високі жанри більше не здатні відобразити багатогранну сутність сьогодення і фактично вичерпали свій потенціал. Верхні щаблі жанрової ієрархії зайняли новостворені синтетичні жанри, які формують відкриті для багатоаспектної інтерпретації структури.

Художній текст постмодерну уже не є структурним, ієрархічним утворенням, а гетерогенним ризоматичним на шаруванням жанрів. Гіперрецептивність цієї літератури зумовлює проникнення біблійних, міфологічних мотивів, епістолярію, публіцистики, Інтернет-спілкування, графічних текстів, що створює особливу архітектоніку твору.

Ера розвитку інформаційних технологій передбачає їхнє проникнення у всі сфери людської життєдіяльності. Література постмодернізму абсорбує активне інформаційне життя людини ХХІ століття. У постмодерністських текстах зауважуємо зразки Інтернет-комунікацій: чатів, електронних скриньок, блогів, ігрової інформації.

Постмодерністське звернення до впізнаваних жанрів відбувається в царині ігрової пародіювання. Письменник-постмодерніст перетворюється на автора-трікстера, який розставляє в художньому творі пастки для читача-інтелектуала. Такий процес взаємодії автора і читача зумовлює багатовекторність інтерпретації твору. Ж. Дерріда стверджував, що справжнім автором-творцем може називатись той, «хто був би абсолютним джерелом власного дискурсу і сконструював би його з «нічого», «з цілої тканини», був би творцем слова [4, с. 459]. Тому нашарування гетерогенних паратекстових мотивів у новому художньому утворенні ототожнює текст з грою. Жанрові моделі не

просто запозичуються, але й видозмінюються та пародійно обігруються в постмодерністських текстах. Комічне, подекуди сатиричне наслідування жанрових прототипів, що будується на стилістично-тематичному контрасті, в умовах постмодерну набуває ігрового характеру в діалогах між автором і текстом, автором і читачем, читачем і текстом. Це, власне, і становить сутність жанрової пародійної гри постмодерністської літератури. Пародійна гра в цьому контексті сприймається як потреба сучасної людини вижити в споживацькому хаосі постмодерного світу.

Ключовою композиційною технікою поєднання різнорідних жанрів в межах постмодерністського тексту стає колаж. Колаж (фр. collage, букв. *наклеювання*) трактуємо як прийом введення в літературний текст уривків газетних статей, реклами, цитат авторських текстів тощо. Колаж є універсальним засобом організації тестового простору в умовах плюралістичного, хаотично-фрагментарного світосприйняття [5, с. 497].

Жанрова структура літератури постмодернізму базується на грі інтертекстуальними можливостями запозичених жанрів. Не тільки «жанр в іншому жанрі», а й «жанр за аналогією іншого жанру» продуктивні в сучасній літературі. Таку властивість сучасної жанрології Ж. Женетт називає «архіжанром» [3, с. 46].

М. Бахтін стверджував, що «новий жанр складається із наявних жанрів; всередині кожного жанру відбувається перегрупування готових елементів» [2, с. 154]. Трансформаційність жанру є його невід'ємною характеристикою, що свідчить про його дієвість. У літературі XXI століття трансформації, модифікації, навіть жанрові аномалії досягають свого апогею. Вони зумовлені низкою чинників:

- нове, неприйнятне дотепер тематичне наповнення постмодерністських творів;
- гіперрецептивність;
- інтертекстуальна сутність літератури;
- принцип гри в діалогах «автор-читач», «автор-текст».

Т. Бовсунівська виділяє низку жанротвірних процесів: дифузію, анігіляцію, модуляцію, варіацію тощо [3, с. 75, 61, 66]. Узагальнюючи, виділяємо жанрові трансформаційні процеси, характерні для постмодерну:

- 1) дифузія – проникнення канонічних жанрових прототипів у новостворені жанрові форми постмодернізму;
- 2) асиміляція – традиційні жанри втрачають свої первинні ознаки у творах постмодернізму, що перетворюють їх на свій власний лад;
- 3) анігіляція – взаємодія жанрів, внаслідок чого вони перетворюються в інші, інколи аномальні форми;
- 4) аглютинація – процес утворення нових похідних жанрових сполук через накладання на первинні жанри непритаманних їм ознак нового літературного контексту.

У світлі естетики літератури постмодернізму ці процеси є так звані «жанровими іграми». Жанрові ігри – це жанрові модифікаційно-трансформаційні процеси, які в контексті літератури постмодернізму набувають ігрової сутності. Бартівська метафора «смерть автора» вказує на безсуб'єктність гри постмодернізму. Текст стає самодостатнім утворенням, здатним до саморозвитку і модифікацій. Об'єктом гри тут стають авторитетні впізнавані жанрові традиції та жанрові штампи (найпопулярніші жанри, виділені в межах трьох родів). Нові жанрові форми утворюються при накладанні в одному творі двох чи трьох родів літератури – епосу, лірики та драми. У літературі постмодернізму найбільших видозмін зазнають епічні жанри (роман, повість, нарис, казка і міф). Постмодерністський текст як синтетичне художнє утворення виявляє схильність до виникнення нових жанрових форм. Популярними, особливо в британському дискурсі, є «роман-пазл», «роман-кросворд», «роман-лабіринт», «роман-видіння». Вони стають художнім інструментарієм відтворення сучасного світосприйняття, що стирає кордони між низькою і високою, елітарною і масовою культурою.

Гра автора з читачем передбачає створення смислових та інтерпретаційних пасток. Вкраплення часом неправдивої інформації у формі покликань на довідкові джерела (енциклопедії, трактати, фахову літературу), пародійні алюзії на відомі постагі історії, літератури в біографічній формі спричиняють різноманітне жанрове нашарування в постмодерністському тексті. Об'єкти жанрових ігор, власне жанрові канони, можуть бути також і суб'єктами власної інтертекстуальної гри, наслідки якої не завжди передбачені автором-постмодерністом.

Отже, можна дійти висновку, що в літературі постмодернізму жанр перетворюється на експериментальну категорію, яка втрачає свої первинні ознаки та набуває нової модифікаційної форми. Динаміка жанрової еволюції руйнує традиційну систему жанрів. Художні твори постмодернізму характеризуються аномальними жанровими трансформаціями та новоутвореннями. Напрацювання парадигми жанрової комбінаторики на семантико-функційному та структурному рівнях, що дає змогу виявити їхнє функціонування на рівні архітекtonіки твору, становить перспективу нашого дослідження.

Література:

1. Бахтин М. М. Проблемы творчества Достоевского / М. М. Бахтин. – Киев, 1994. – 509 с.
2. Бахтин М. М. Формальный метод в литературоведении: Критическое введение в социологическую поэтику / М. М. Бахтин. – М. : Лабиринт, 2003. – С. 153-154.
3. Бовсунівська Т. В. Когнітивна жанрологія та поетика: монографія / Т. В. Бовсунівська. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 180 с.
4. Дерріда Ж. Структура, знак, гра у дискурсі гуманітарних наук // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. Марії Зубрицької. – 2-е вид., доповнене. – Львів, 2002. – С. 457-477.
5. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: [у 2 т.]. – Т. 1. / Ю. І. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – Т. 1. – 608 с.
6. Шеффер Ж.-М. Что такое литературный жанр? Пер. с фр. / Послесл. С. Н. Зенкина. / Ж.-М. Шеффер. – М. : Едиториал УРСС, 2010. – 192 с.
7. Fowler A. Transformation of Genre // Modern Genre Theory / A. Fowler. – Pearson Education Limited, United Kingdom & Associated Companies throughout the world, 2000. – P. 232-249.